

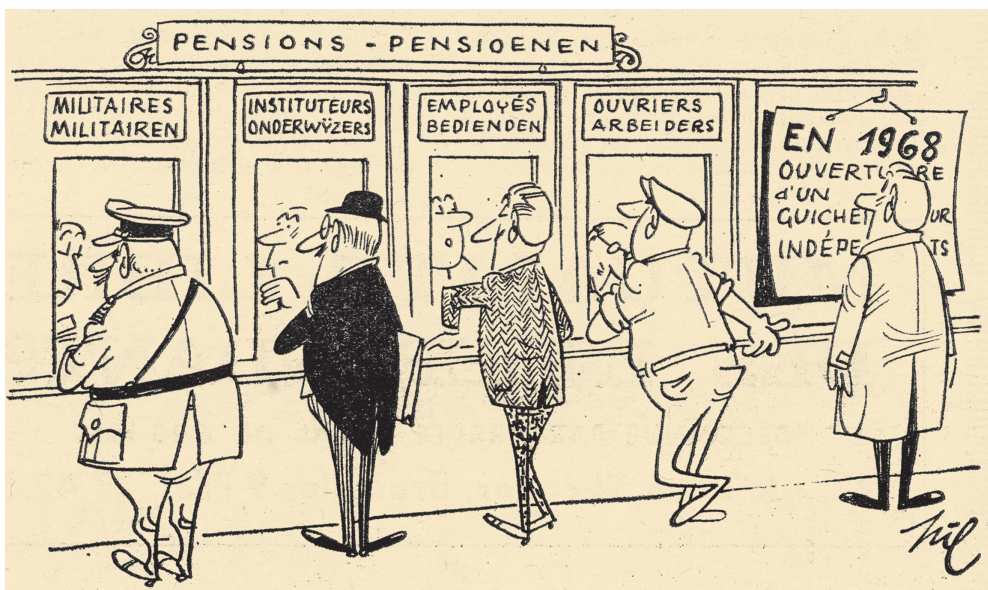

SOLIDARITEIT EN VERANTWOORDELIJKHEID GESCHIEDENIS SOCIALE ZEKERHEID ZELFSTANDIGEN

Peter Heyrman

Op 7 december werd in een Brussel een nieuwe KADOC-publicatie voorgesteld. Die vertelt de geschiedenis van de sociale zekerheid van zelfstandigen in België. De vijftigste verjaardag van dat stelsel in 2017 vormde een goede aanleiding om de ontwikkeling ervan aan een grondig historisch-wetenschappelijk onderzoek te onderwerpen. Eigen aan de sociale zekerheid van de zelfstandigen is haar bijzondere balans tussen verantwoordelijkheid en solidariteit. Ze weerspiegelt de speciale omgang van ondernemers met risico en verplichting. Dat zet de geschiedenis van de naoorlogse welvaartsstaat niet op haar kop, maar brengt toch belangrijke nuances aan.

De koninklijke besluiten van 27 juli en 10 november 1967 legden de grondslag van het ‘sociaal statuut van de zelfstandigen’, dat op 1 januari 1968 officieel in werking trad. Dat is dus nagenoeg exact vijftig jaar geleden. Terugblikkend op de eerste wet van 10 juni 1937, die de kinderbijslag voor de ‘niet-loontrekkenden’ op stapel zette, mogen we vaststellen dat het stelsel in 2017 liefst 80 kaarsjes mag uitblazen. Dat er in België dus al acht decennia wordt gebouwd aan meer bestaanszekerheid voor zelfstandige ondernemers, is voor velen waarschijnlijk al een eerste verrassing. Het stelsel dat we vandaag kennen, heeft een lange geschiedenis. Het boek *De sociale zekerheid van zelfstandigen in België, 1937-2017. Solidariteit en verantwoordelijkheid*, geschreven door de KADOC-medewerkers dr. Peter Heyrman, Joris Colla en Noortje Lambrichts, analyseert die in detail en maakt duidelijk hoe het stelsel autonomie verwierf en behield. Het brengt de belangrijkste architecten en beheerders voor het voetlicht en vertelt het verhaal van de betrokken organisaties en socialeverzekeringsschermen en -fondsen. Het legt de vinger op de grote beslissingsmomenten en keerpunten en probeert die in hun historische context te duiden. Dat is beslist nieuw, want de historiografie van de Belgische sociale zekerheid focuste tot nu toch vooral op het stelsel van de loonafhankelijken.

Chronologie

Misschien eerst een kort chronologisch overzicht. Een eerste, inleidend kapittel blikt terug op de lange voorgeschiedenis van het stelsel, tussen het midden van de achttiende eeuw en de crisisjaren 1930. Inderdaad, de wijze waarop het stelsel werd gebouwd en vandaag functioneert is diep geworteld. Toch stonden collectieve sociale verzekeringen pas erg laat en onderaan op het politieke verlanglijstje van de zelfstandigen. Een eerlijke vergoeding voor hun arbeid en in het verlengde daarvan een rechtvaardige en transparante fiscaliteit vonden ze veel belangrijker. De wet van 1937 die de verplichte kinderbijslag introduceerde, kwam er niet op vraag van de Belgische zelfstandigen. Ze is hen als het ware overkomen. Het maatschappelijk debat over de sociale verzekeringen voor zelfstandigen kwam pas na de Tweede Wereldoorlog op kruissnelheid. Maar het cruciale pensioendossier zat politiek volledig geblokkeerd. Pas in de tweede helft van de jaren 1950 kwam er een doorbraak. In het derde hoofdstuk wordt toegelicht hoe in amper veertien jaar tijd, tussen 1954 en 1968, een volledig sociale-zekerheidsstelsel voor zelfstandigen werd opgezet, met opeenvolgende pensioenwetten in 1956, 1960 en 1966, een verplichte ziekteverzekering voor grote risico's in 1963 en finaal de bundeling van de drie stelsels (kinderbijslag, pensioen en ziekteverzekering) in één sociaal statuut. Dat gebeurde dus in 1967.

In de late jaren 1960 en de crisisjaren 1970 namen de verwachtingen van het doelpubliek hand over hand toe, met het uitermate bescheiden, forfaitaire en zelfs nog conditionele zelfstandigenpensioen als kop van Jut. Een stapsgewijze, geprogrammeerde verbetering van het stelsel moest daaraan verhelpen. In 1971 kwam er bijvoorbeeld een arbeidsongeschiktheidsverzekering. Maar een verdere uitbreiding bleek gezien de context uiterst moeilijk.

De zelfstandigen voelden zich het ondergeschoven kindje van de Belgische sociale zekerheid. Cartoon van Joe Meulepas (Pi) in *La Défense Sociale*, 30 november 1967. [Universiteitsbibliotheek UCL]

Guido Verhaegen, Flor Tanghe en Ludo Paeme luisteren naar het vertoog van Joris Degadt op een studiedag in Kortrijk. Degadt was attaché en kabinetschef van Vanden Boeynants, De Clerck en d'Alcantara en was tussen 1968 en 1977 de eerste RSVZ-directeur. [KADOC]

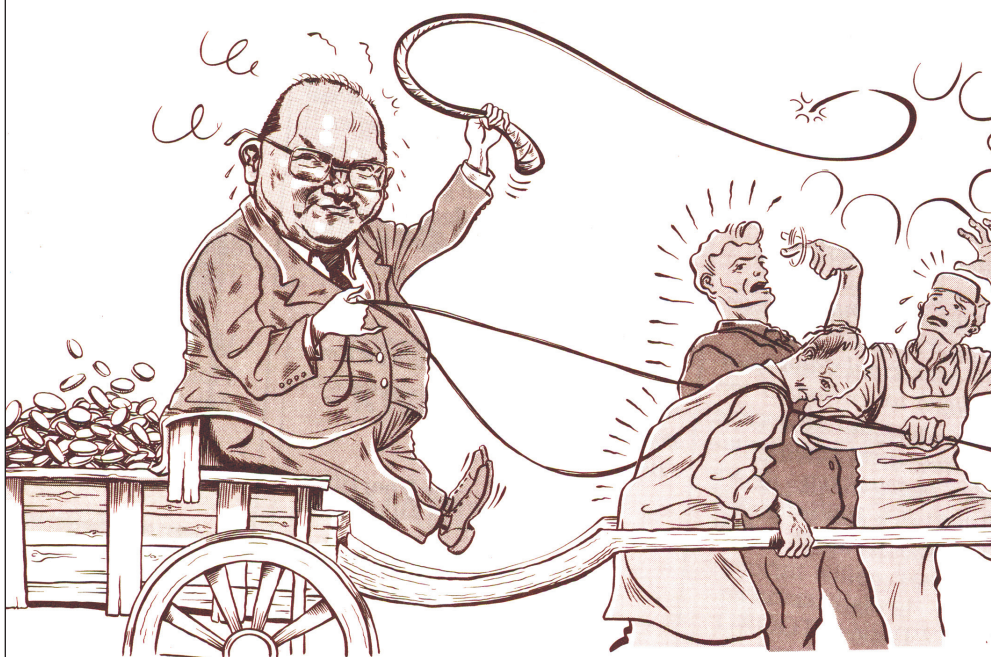
De zelfstandige beroepsbevolking nam af, verouderde en voelde de crisis aan den lijve. De beheerders van het zelfstandigenstelsel zagen de deficits en de schuldenberg jaarlijks toenemen. Het geld dat de overheid vrijmaakte om met wat hogere uitkeringen het toen erg roerige zelfstandigenprotest te sussen, kon niet worden ingezet voor de broodnodige sanering van het stelsel. Het pad van de 'sociale programmatie' werd al in 1976 verlaten. Maar de hoognodige sanering en hervorming liet lang op zich wachten, tot begin jaren 1980. Er kwam een wettelijke aanvullende pensioenverzekering en de basisuitkering werd stapsgewijs proportioneel gemaakt.

Toch bleef de financiële situatie van het stelsel ook in de daaropvolgende decennia erg precair. De zoektocht naar inkomsten ging verder. Tegelijk werd er gesleuteld aan het beheer van het stelsel, met als belangrijke mijlpaal de oprichting van het Algemeen Beheerscomité voor het Sociaal Statuut der Zelfstandigen in 1992, gevolgd door de invoering van het globaal financieel beheer in 1997. De inhoudelijke aanpassingen en verbeteringen bleven eerder beperkt, hoewel bijvoorbeeld de gewaarborgde minimumpensioenen omhoog gingen, de positie van de meewerkende echtgenote verbeterde en het statuut in 1997 uitgebreid werd met een vierde pijler, de faillissementsverzekering. Dankzij de gunstiger conjunctuur bij het begin van de 21ste eeuw werd meer mogelijk: een betere arbeidsongeschiktheidsverzekering, hogere pensioenen, een adequatere faillissementsverzekering, de invoering van het verplichte 'maxistatuut' voor de meewerkende echtgenote in 2005 en de integratie van de kleine risico's in de verplichte ziekteverzekering. In de voorbije jaren volgden nog de algemene kinderbijslagwet van 2014, een hervorming van de bijdrageregeling (2015) en de totstandkoming van het overbruggingsrecht (2017).

In 1992 verdeelde de liberale LVZ-Koerier een protestaffiche tegen de besparingspolitiek van de regering-Dehaene. [Liberaal Archief]

Dehaene 1, span de zelfstandigen niet voor uw begrotingskar

Wij pikken het niet langer dat de regering ons besteelt !

lvz

ONDERNEMERS ZIJN DE MOTOR VAN DE WELVAART

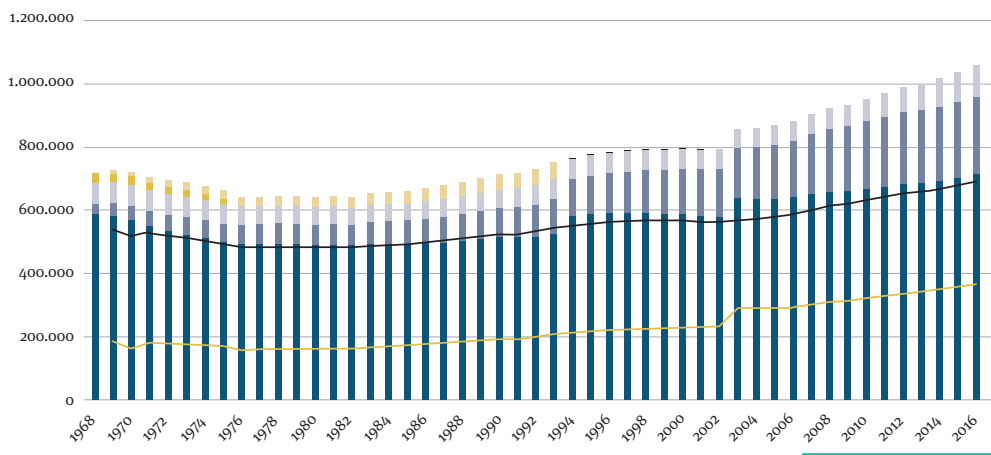

Zelfstandigen worden steeds meer erkend als motor van de welvaart, al blijft een volwaardig partnerschap tussen de overheid en de zelfstandigenorganisaties noodzakelijk om die motor draaiende te houden. Cartoon van Kim Duchateau in *Z.O.-magazine*, 5 februari 2010.

[KADOC, Erfgoedbibliotheek, KYB2638]

Meer dan verzekeringen

Op het eerste zicht lijkt de geschiedenis van de sociale zekerheid een uitermate technisch verhaal, van verzekeringen en gedekte risico's, bijdragen en uitkeringen, administratieve regels en uitzonderingen en van eindeloze politieke en sociale onderhandelingen. Al die zaken komen inderdaad aan bod. Maar hun analyse opent een venster op veel bredere thema's. De geschiedenis van het stelsel weerspiegelt de speciale omgang van ondernemers met risico en verplichting. Sociale verzekeringen leken aanvankelijk haaks te staan op de ondernemersidentiteit van de zelfstandigen. Slechts enkelingen maakten er een politiek strijdpunt van. Pas naarmate de welvaart na de Tweede Wereldoorlog toenam en het duidelijk werd dat de sociale zekerheid van de werknemers daar in belangrijke mate toe bijdroeg, keerde het tij. Toch hebben de Belgische zelfstandigen het model maar langzaam omarmd. In de pensioensector kon de kaap van de verplichting maar moeizaam worden gerond. De collectieve ziekteverzekering bleef lang beperkt tot de grote risico's. Ook later zou elke uitbreiding en verbetering van het sociaal statuut veel overtuigingskracht vergen, soms zelfs een generatiewissel. Dat is begrijpelijk. Want het stelsel kende in tegenstelling tot dat van de werknemers maar twee partners; er werd niet gewerkt met voorafhoudingen, de zelfstandigen

moesten hun bijdragen rechtstreeks overmaken; de aanvankelijk erg bescheiden voordelen boden geen goede springplank naar meer. De grote heterogeniteit van de zelfstandige bevolking, over sectoren en inkomensgroepen heen, helpt te verklaren waarom de repartitiemechanismen van het stelsel beperkt bleven. Er was natuurlijk wel solidariteit, maar vooral gericht op het garanderen van bestaanszekerheid, niet op verticale inkomensherverdeling.

Alles wel beschouwd, weerspiegelt de geschiedenis van het Belgisch sociaal statuut van de zelfstandigen hun bijzondere omgang met solidariteit en verantwoordelijkheid. Het toont de manier waarop zelfstandigen kijken naar sociale risico's en naar hoe zich daartegen collectief en individueel kunnen wapenen. En zo komen we naadloos tot een derde belangrijke vaststelling. De geschiedenis van het zelfstandigenstelsel kan enkel worden begrepen indien op de achtergrond ook het verhaal van het zelfstandig ondernemen in België tijdens de voorbije eeuw wordt verteld. Dat is er één van crisis en achteruitgang, denk maar aan de ingrijpende effecten van de rationalisatie van landbouw en distributie in de jaren 1960-1970. Maar het is ook een verhaal van taaie continuïteit, van flexibele metamorfoses en hernieuwde maatschappelijke waardering. Dit boek vertelt hoe de zelfstandige beroepsbevolking evolueerde, hoe ze een plaats vond en behield in de moderne samenleving, hoe ze werd geïncorporeerd in de naoorlogse welvaartsstaat en overlegeconomie. Het verhaal van het sociaal statuut van de zelfstandigen verliep niet alleen parallel met die integratie, ze is er ook de meest pertinente emanatie van.

De sociale zekerheid van zelfstandigen in België, 1937-2017. Solidariteit en verantwoordelijkheid, telt 312 bladzijden en is rijk geïllustreerd met foto's, affiches, documenten en grafieken. Tegelijkertijd verscheen een Franse uitgave. U kunt het boek bestellen bij Zenito, Willebroekkaai 37, 1000 Brussel, tel.: 02 21 22 267, info@zenito.be.

Demografie van het stelsel: verdeling volgens 'aard van bezigheid' en geslacht, 1968-2016.

- Hoofdbezigheid
- Nevenbezigheid
- Actief na pensioen
- Geestelijken en kloosterlingen
- Diverse groepen
- Bijdragecategorie niet gekend
- Mannen
- Vrouwen